

חיי שרה,

„ויביאה יצחק האהלה“ איז דער ענין אפגעשלאסען, און „שרה אמר“ איז נאך אן ענין — „והרי היא שרה אמר“.

לויט דעם הסבר איז אבער ניט פארשטאנדיק:

(א) פארוואס איז רש"י (וואס יע- דער ווארט זיינער איז אויסגערעכנט) מעתיק פון פסוק אויך דעם ווארט „אמר“: דער דיוק און הכרח איז דאך פארבונדן מיט דעם וואס נאכן „ה“ אהלה“ קומט „שרה“ — און וויבאלד דאס ווארט „אמר“ איז ניט נוגע צום דיוק האט ער עס ניט געדארפט מעתיק זיין?

(ב) פארוואס טייטשט רש"י אז „והי שרה אמר“ מיינט „שכל זמן כר“ — אז ס'זיינען געווען דערביי נסים, און באנוגנט זיך ניט מיט זאגן אז אירע מעשים זיינען געווען ווי „שרה אמר“?

(ג) אָננעמענדיק, אז רש"י האט א הכרח אז דערביי איז געווען א נס — ס'איז אבער ניט מוכרח אין פשוט וואס פאר א נס איז געווען, ועאכריכ אז ס'איז ניט מוכרח אז עס זיינען געווען מער ווי איין נס, און נאכמער אז עס זיינען געווען די אלע דריי פרטים: [און ווי מ'זעט אין תיב"ע¹⁰

א. „ויביאה יצחק האהלה שרה אמו וגו'“ — איז רש"י מעתיק פון דעם פסוק די ווערטער „האהלה שרה אמר“ און איז מפרש: „ויביאה האהלה והרי היא שרה אמו כלומר ונעשית דוגמת שרה אמו² שכל זמן ששרה קיימת הי' נר דלוק³ מע"ש לע"ש וברכה מצוי' בעיסה⁴ וענן קשור על האהל, ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו“.

מפרשים⁵ טייטשן, אז רש"י איז מדייק זיין פירוש פונעם ווארט „הא- הלה“ וואס שטייט פאר „שרה אמר“: אויב דער פשט וואלט געווען ווי ס'זעט אויס אין פשוט אז „שרה אמר“ איז דער אפטייטש פון „האהלה“ (אין אהל פון שרה אמו), האט געדארפט שטיין „אהלה שרה אמר“ אדער „לאהלה שרה אמר“; עס קען אבער ניט שטיין „האהלה“ (מיט א היא הידיעה) וואס באדייט אז ס'איז שוין ידוע וועמענס אהל דאס איז⁶. דערפון נעמט רש"י דעם פירוש אז מיט

(1) פרשתנו כד, סז.

(2) ברש"י כתי' ובדפוס ראשון ושני דרש"י — בסדר הפוך: „ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא (כשרה אמר“.

(3) בדפוסים שבהערה 2 מוסיף (לאחר) „נר דלוק“; „באהל“ וראה לקמן הערה 8, 9. ובדפוס ראשון: נר דולק. וראה לקמן סוף הערה 32.

(4) בדפוס שני: כפת ובעיסה.

(5) רא"ם, גיא, ש"ח, משכיל לדוד, דקדוקי רש"י. ועוד.

(6) ראה גם זח"א קלג, א.

(7) כי כל תיבה שצריכה למיד בתחלתה הטיל לה היא בסופה (רש"י לך יד, י).

(8) ראה גם אבי עזר לראבי"ע כאן. וברמב"ן חסר הנסמך כר'.

(*) בדפוס שני: הביאה.

(9) וכמ"ש בת"א „וחזא והא תקנין עובדהא כר“י. ולהעיר שגם בת"א מפרשים (נתינה לגר) שדיוקו הוא מה"א הידיעה וחסרון הנסמך.

(10) עה"פ (אלא שמפרש הענין ד.נר דלוק" באורא — ראה לקמן הערה 29). וכ"ה בזהר שם (ושם נ, א). ובפס"ז עה"פ — רק בנוגע להענו. וראה של"ה פרשתנו (רפד, א בהגהה) הטעם שבוזר נזכר רק נר דלוק. וברמב"ן כאן רק הייתה ברכה מצוי' בעיסה“.

מדרש „ענן קשור על פתח האהל .. ברכה .. ונר דלוק וכו'“¹⁴.

ובאמת איז מלכתחילה שווער צו זאגן אז רש"י מיינט דערמיט בלויז אַראָפּברענגען אַ דרשת חז"ל: ס'האָט זיך גערעט פיל מאל אין הסכרת הַט־עם, פאַרוואָס רש"י דערמאָנט נישט בדרך כלל דעם מקור פון די פירושים וואָס האָבן אַ יסוד אין מדרשי חז"ל, ווייל אויך די פירושים זיינען געבויט און גענומען פון פשוטו של מקרא (איז זייער „מקור“ דער פשט הכתוב)¹⁵; און אין פאל ווען אזא פירוש פון מדרשי חז"ל איז נישט אינגאנצן לפי פשט'ם און רש"י בריינגט אים נאָר דערפאַר וואָס דער פשוט'ער פשט איז נישט „גלאטיק“ וכדומה¹⁶ — דעמאלט באַוואַרענט עס טאָקע רש"י און איז מקדים: „רבותינו דרשו“ וכיו"ב¹⁷.

איז נישט מובן: ממנ"פ, אויב די אַלע דריי זאָכען זיינען מוכרח אין פשט'ם דאָרף רש"י נישט צוגעבן די ווערטער „בבראשית רבה“; און אויב ס'איז נישט מוכרח אין פשט'ם און ער בריינגט דאָס נאָר אַלס מדרש חז"ל וואָס איז נוגע אין פשט'ם, האָט רש"י גע-

(הגם ער איז ווייטער פון דרך הפשט ווי פרש"י) אַז ער בריינגט נאָר דעם פרט פון נר דלוק].

ב. מיוואַלט געקענט זאָגן, אַז די דריי פרטים וואָס רש"י ברענגט בפ"י רושו זיינען טאָקע נישט מוכרח לויט פשוטו של מקרא, נאָר ער בריינגט דעם דרש פון מדרש רבה אין שייכות צום פשט הכתוב, און דערפאַר צייכנט רש"י אַז דעם מקור¹⁸ ביים סיום פון זיין פירוש: „בראשית רבה“¹²;

[וואָרום פון די כתבי יד פון פירוש רש"י¹³ איז קענטיק אַז דעם ציון „בראשית רבה“ דאָ איז דאָס רש"י'ס לשון — נישט אַ הוספה פון די מע-תיקים, ווי ביי אַ סאך אַנדערע מראי מקומות אין זיין פירוש]

אַבער לבד זאת, וואָס אָננעמענדיק אפילו אַז די דריי געבראָכטע ענינים זיינען גענומען און מיוסד נאָר אויף דער דרשה פון בראשית רבה, איז נישט פאַרשטאַנדיק: אויב אזוי (א) פאַרוואָס איז רש"י משמיט דעם פערטן פרט וואָס ווערט געבראָכט אין מדרש — „דלתות פתוחות לרוחה“ — וואָס אויך דערמיט איז רבקה געווען „דוגמת שרה אמר“¹⁴; (ב) פאַרוואָס שטעלט רש"י די דריי פרטים אין אַ געענ-דערטן (און נאָכמער — אַ) פאַר-קערטן סדר ווי זיי ווערן גערעכנט אין

(14) בכמה כ"י (הובא בב"ר הוצאת תיאודור כ"ר) א"י, נר דלוק לפני, ברכה מוטלת בעיסה. (15) וכדברי רש"י עצמו בכ"מ — בראשית ג, ח. ועד"ז שם, כד. ועוד.

(16) וכדפירש"י שם (ג, ח), ולאגדה המיישבת דברי המקרא כ"ר. וראה בהנמנו לעיל ע' 27 הערה 2.

(17) ולפעמים מציין המקור — לשלול מרדל אחר ומפני שנוגע לפירושו. היינו כאשר הדרשה נמצאת בכ"מ כדודל בשניונים ורש"י מציין למקום א' לומר שכוונתו להדרשה כמורש במקום ההוא דוקא — וראה לקוש' ח"ה ע' 171 בבאור פירש"י וישלח (לו, ג), לקרש ח"ג ע' 101 ואילך. ובכ"מ.

(11) אע"פ שברוב המכריע דפירושו אינו מציין המקור. וכמו בפסוק שלאחריו דקטורה זו הגר שהוא ג"כ בב"ר כאן.

(12) פ"ס, טז.

(13) וכ"ה בדפוס ראשון ושני דרש"י.

(14) במדרש שם מוסיף עוד ומסיים, קוצה חלתה בטהרה וקוצה עיסתה בטהרה. אבל ענין בפ"ע הוא — ראה יפ"ת ופי' מהר"ז (וכ"ה בגריא ולבוש האורה לפירש"י): וחושב כאן ד' דברים (ולא כב"ד משה' שם).

ושנודמנה לו רבקה בתפלתו"י —
וואס דאס אלץ האָט אליעזר אָנגענו-
מען אַלס אַ באַווייז אַז „אותה הוכחת
לעבדך ליצחק" ²⁰, אַז רבקה איז מיט
אירע מעלות פאַסיק צו זיין יצחק'ס
פרוי; פונדעסטוועגן איז יצחק נאָך ניט
געווען אינגאַנצן זיכער אַז זי איז
טאַקע בדומה צו זיין משפחה, צו זיין
מוטער שרה אין צדקות וכו' (וואָס צו-
ליב דעם האָט אברהם געשיקט אלי-
עזר'ן „אל ארצי ואל מולדתי וגו' " ²¹),
ביז עס איז געווען „ויביאה גו' האה-
לה שרה אמר" ²².

און וויבאלד אַז ביים „ויביאה יצחק
האהלה וגו' " איז געקומען יצחק'ס
החלטה, מוז מען זאָגן, אַז ער האָט
געזען גרעסערע נסים און וואונדער
(פון די פריערדיקע), וועלכע האָבן
אַרויסגעבראַכט די פולע התדמות צו

דאַרפֿט מקדים זיין און אונטער-
שטרייכן: „רבותינו דרשו שכל זמן
שרה קיימת כו'".

ג. איז דער ביאור אין דעם:

די שוועריקייט וואָס רש"י באַוואַרנט
איז אין די אַלע דריי ווערטער
„האהלה שרה אמר", וואָס ער איז מע-
תיק, ווייל אַריבנאָווייז זיינען זיי
איבעריג: די תורה איז דאָ אויסן צו
דערציילן אַז ווען רבקה איז אָנ-
געקומען מיט אליעזר'ן און אליעזר
האָט באַלד, נאָך זייענדיק אין דרויסן,
דערציילט יצחק'ן וועגן אַלץ וואָס מיט
אים האָט פאַסירט האָט יצחק דערנאָך
אַריינגעבראַכט רבקה'ן און זי גענומען
פאַר אַ פרוי — האָט דאָך דער פסוק
בלוויז געדאַרפֿט זאָגן: „ויביאה יצחק
(אליו ²³) ויקח את רבקה ותהי לו
לאשה". וואָס גיבן צו די ווערטער
„האהלה שרה אמר" ²⁴ ?

איז דערפון פאַרשטאַנדיק אַז „האה-
לה שרה אמר" איז מוסיף עפעס וואָס
איז נוגע צום אויספיר: „ויקח את
רבקה ותהי לו לאשה" — דערמיט
זאָגט תורה דעם טעם און סיבה וואָס
האָט באַוואויגן יצחק'ן צו נעמען רב-
קה'ן, ביז דעם איז עס ביי אים ניט
געווען קיין דבר מוחלט.

ד.ה. הגם אליעזר האָט דערציילט
יצחק'ן וועגן דעם וואונדערליכן נר-
סימ'דיקן אופן ווי אַזוי עס איז אַלץ
געשען, גענוי לויט די סימנים וואָס
ער האָט זיך געשטעלט — „גלה לו
נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ

(19) פרש"י כד, טו.

(20) פרשתנו כד, יד. וראה בפרש"י.

(21) פרשתנו כד, ד. וראה פרש"י שם, יד. שם,
כא (ד"ה משתאה: דאף). שראה דברו קרוב
להצליח — כי נתקיימו סימניו כו', מ"מ. אינו
יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו'.

(22) וכן משמע קצת מביר שם, שלאחר
שמבאר הענינים שהיו אצל שרה וחזרו כשבאת
רבקה, מסיים: וכיון שראה אותה עושה
כמעשה אמו... מיד ויביאה יצחק האהלה.
ובפשטות, הכונה שם היא גם להמשך הכתוב
„ויקח את רבקה ותהי לו לאשה". וכ"ה דעת ר"י
(ע"כ) — ראה לקמן הערה 33. ש"ל שאין בזה
מחלוקת) בפדריא (פס"ז) שלאחר שהביאה האהלה
החליט ליקח אותה לאשה (אלא ששם הוא מטעם
אחר). וראה אלשיך ומלבי"ם כאן.

(*) ומהו משמע, שד' דברים אלו גרמו שישא
את רבקה ולא (רק) מה שקוצה חזתה בטהרה כו'
(ראה לעיל הערה 14). והל' „עושה כמעשה אמו",
י"ל ע"ד פירוש הגר"א ברש"י בפסוק שלפנ"ז (כד,
10).

(17) ע"ד רצא כט, כג. או שג"ז מיתר, כיון
שמיים, ותהי לו.
(18) להעיר מקושיית האלשיך כאן: ולא הוליל
אלא ויקח את רבקה.

פארשטייט מען אז אויך דא איז די דגושה „האהלה“ (ה"א הידיעה) — אַנצודייטן אויפן זעלבן נס פון „ענן קשור על האלה“, וואס האט דערמיט אויסגעצייכנט דעם אהל פון אַנדערע.

„שרה“ א נס אין א זאך וואס האט א באזונדער שייכות צו שרה — וועלכע מען פארשטייט דערפון וואס מען האט שוין פריער געלערנט (אין פ' וירא). בשעת די מלאכים זיינען גע- קומען ווי „אורחים“ צו אברהם'ן האט ער זיך אליין פארנומען מיט צוגרייטן און דערלאנגען די מאכלים פאר זיי; דערציילט אבער די תורה וועגן איין אויסנאם: „וימחר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי וגו' סלת לושי ועשי עוגות“²⁵. ד.ה. ניט קוקנדיק אויף אברהם אבינו'ס גרויסע השתדלות צו מקיים זיין די מצות הכנסת אורחים, ביז אז ער אליין (כאטש ער האט געליטן גרויס צער אין יענעם טאג) איז „געלאפן“ און געבראכט פאר זיי א בן בקר²⁶, האט ער אבער דאס קנעטן און צוגרייטן די עיסה²⁷ אינגאנצן איבערגעלאזט פאר שרה'ן — ווייל דאס געהערט דוקא צו איר.

ובמילא, וויבאלד אין אונזער פסוק איז אַנגעדייט, אז ס'איז געשען א נס מיוחד אין עפעס וואס האט צו טאן מיט שרה במיוחד, איז מובן אז דאס איז געווען בשייכות מיט דער עיסה: „ברכה מצוי' בעיסה“.

„אמר: אויך א בן חמש למקרא ווייס און באַמערקט (כאטש ער האט וועגן

משפחת אברהם און צו שרה בפרט²⁸. און דאס, לערנט רש"י איז טאקע מרומז אין די ווערטער „האהלה שרה אמר“ — ער האט געזען א נס אין פארבינדונג מיט „האהלה“, א נס אין צוזאמענהאַנג מיט „שרה“ און א נס אין שייכות מיט „אמר“.

ד. און אויספירלעך לויטן סדר:

„האהלה“ (מיט א ה"א הידיעה): א נס וואס איז פארבונדן מיט דעם אהל, ד.ה. וואס טיילט אויס דעם אהל פון אלע אַנדערע אוהלים — אז עס ווערט אַנגערופען „האהלה“ מיט א ה"א הידיעה — דעם באַקאַנטן באַרימטן אהל — און דאס פירט צום פארשטיין אז דאס מיינט „ענן קשור על האלה“.

וואָרעם מ'האט שוין ענלעך צו דעם געלערנט ביים פסוק²⁴ „וירא את המקום מרחוק“ אז דאס וואס א געווי- סער מקום איז אויסגעטיילט (אין הייליקייט) ביז ער ווערט אַנגערופן „המקום“ (מיט א ה"א הידיעה) איז דאס געווען דורך דעם וואס „ענן קשור על ההר“.

(23) ועפ"י מובן (נוסף על המבואר לקמן בפנים ס"ד) מה שלא הביא רש"י הא דלחות פתוחות לירוחה' שבמדרש, כי איז חידוש שנתוודע אודותו רק כשהביאה האהלה, שהרי ידע ע"ד גמ'ח שלה לפני מהנהגתה עם אליעזר (כד, יח ואילך. וראה פרש"י כד, יד).

ואפי' את"ל (בדוחק*) שהי' בזה חידוש על ההנהגה עם אליעזר בזה שהי' (דלחות פתוחות) לרוחה, הרי לא הי' בזה נס שזה דוקא ישפיע ויחליט שיצחק יקח את רבקה ולא הנסים כר' שסיפר לו אליעזר.

(24) וירא כב, ד ובפרש"י.

(25) יח, ו.

(26) שם, ז. וראה רמב"ן שם. ולהעיר, שבנוגע ל"בן הבקר" שני, ויתן אל הנער פירשי' (זה ישמעאל) לחנונו במצות. משא"כ בכ' „האהלה אל שרה ויאמר מהרי גו'“ — לא פרשי' כלום.

(27) אף שלוש אפה מצות בעצמו (וירא יט, ג).

(*) דהרי זה שהי' דלחות פתוחות לרוחה אינו חידוש (עיקר) שרבקה גמ'ח, שהרי גם לפני זה היתה גמ'ח במה שיש לה ולארז נישואי' שאז הי' לה בית — היו דלחות פתוחות לרוחה' (ראה לבוש האורה כאו).

די שאלה באוואָרנט רש"י דערמיט וואָס ער איז מוסיף: „בראשית רבה" — אין דרך הפשט איז טאקע א ספק ווי לאַנג די ליכט האָבן געברענט, אָבער אזוי שטייט אין בראשית רבה אַז די ליכט האָבן געברענט מערב שבת לערב שבת³⁰.

ה. לפי ווערט אָבער נאָך מער ניט פאַרשטאַנדיק דער סדר אין פרש"י: „נר דלוק מערש לע"ש וברכה מצוי בעיסה וענו קשור על האהל", וואָס ניט בלויז איז עס בהיפך פון זייער סדר אין מדרש, נאָר אויך פאַרקערט פונעם סדר ווי זיי זיינען מרומז אין פסוק ווי פריער דערקלערט („האהל" — לה' — ענו קשור, „שרה" — ברכה מצוי בעיסה, „אמו" — נר דלוק וכו') —

[מען קען ניט זאָגן אַז דער סדר אין רש"י איז בהתאם מיט'ן סדר ווי די דריי זאכן האָבן פאַסירט ביי רבקה'ן, וואָרום אָננעמענדיק אפילו אַז זי איז געקומען ערב שבת פאַרנאכט און צום אַלעם ערשטן האָט זי געצונדן ליכט, איז אָבער פשוט אַז דער נס פון „נר דלוק מע"ש לע"ש" האָט געקענט געזען ווערן נאָך דעם זען פון ענו קשור כו']

האָט דאָך רש"י געדאַרפט אָנהייבן (לויטן סדר ווי אין פסוק און אין מדרש) מיט „ענו קשור על האהל" — דער ערשטער נס וואָס האָט פאַסירט ביים רבקה'ס אַריינקומען אין אהל, און דערנאָך „ברכה מצוי בעיסה" — א נס וואָס האָט זיך אָנגעזען באַלד אין

דעם נאָך ניט געלערנט) אַז צינדן ליכט ערב שבת איז אַן אויס-נאַמלעכער ענין וואָס געהערט צו (פרייען בכלל און בפרט צו) „אמו".

איז בעת ער לערנט וועגן א נס וואָס איז פאַרבונדן מיט אמו פאַר-שטייט אויך דער בן חמש למקרא די שייכות מיט הדלקת נר שבת, זע-ענדיק ווי די מוטער טוט עס יעדן ערב שבת.

[און הגם אַז הדלקת נרות איז שייך ניט נאָר צו „אמו", נאָר אויך צו אַזעלכע וואָס זיינען פאַר דער חתונה (ווי דערקלערט ווייטער), איז עס אָבער ניט אומעטום און ניט אַלעמאַל ווי די הדלקת נרות פון „אמו" — וואָרום עס קען זיין אַז דער בן חמש האָט ניט קיין שוועסטער אָדער זיין שוועסטער איז גאָר קליין].

עפ"ז איז פאַרשטאַנדיק וואָס רש"י בריינגט ניט אַראָפּ דעם פערטן ענין מיט וועלכן רבקה איז געווען ענליך צו שרה'ן — ווי מ'געפינט עס אין מדרש — וויבאַלד אַז אין פשטות גע-פינט זיך אין פסוק אַן אַנדייט בלויז אויף די דריי זאכן.

עס בלייבט נאָך די שאלה: פון וואָ-נען איז געדערונגען אַז די ליכט האָבן געברענט אזוי לאַנג — מערב שבת לערב שבת? אפילו ווען זיי וואַלטן געברענט אַגאַנצען מעת לעת²⁸ וכ-יו"ב²⁹ איז עס אויך א נס גדול!

(28) ראה במדרש אגדה עה"פ: „וכשהיתה מדלקת נרות בע"ש היו הנרות דולקות עד מוצאי שבת". כ"י א' גם בכ"ר (בהוצאה הג'ל) — עד מוצ"ש. וראה עדין ב"ר פ"א, ב: פעם אחת כ"ר. (29) ראה (דלוגמא) ת"י „ומן יד נהרת בוצינא דטפת בזמן דמיתא שרה".

(30) בכ"ר פ"ס, טז (וכ"ה בילקוש) עה"פ: מלילי שבת ועד לילי שבת. אבל הכוונה היא מע"ש לע"ש. וכן מפורש בפ"י מהר"ז שם. הטעם לשינוי ה"ל ברש"י — ראה הערה 32.

נאכדעם קומט דער נס פון „ברכה מצוי“ בעיסה, וואס איז אויך פאר- בונדן מיט אירע פעולות, אבער שוין ניט אין צוזאמענהאנג מיט א מצוה;

און ערשט דערנאך א נס אין א זאך וואס איז שוין איסער פון אירע פעולות — „ענו קשור על האהל“ — ניט אין א מצוה און אויך ניט אין א פעולה וואס זי האט געטאן.

ו. פון די ענינים מופלאים פון דעם פרשי:

וויבאלד אז „ויקח את רבקה וגו“ איז געווען ערשט נאכדעם ווי ער האט ביי איר געזען „נר דלוק מעש לעש“ ווי גערעדט פריער, זעט מען דערפון אז די הנהגה פון רבקה'ן איז געווען צו צינדן נרות שבת קודש אויך פאר דער חתונה.³¹

דלוק). ולאידך, בדפוס ראשון דפרשי: נר דלוק. ואכ"מ.

33) בתו"ה שנאמר (כתובות ז, ב) כ' דאיכא למימר דהכ' ויברכו את רבקה גו' מדבר בברכת אירוסין, אבל הרי מסיים: ונראה דאסמכתא בעלמא היא כר ולא איירי פשטי דקרא בברכת אירוסין. וכן מפורש במס' כלה רבתי פ"א. וע"פ הכלל, לא לאפשי במחלוקת (נסמן בדרכי שלום (נדפס בש"ח כרך י בסופו) כללי הש"ס סני'ן) מסתבר דגם הת"ק בפדריא (שבעה ע"ה 22): וכחון שהוא עומד ומברך את הכלה בחופתה כך עמדו וברכו את רבקה, ס"ל דאסמכתא בעלמא הוא (וראה רידל שם). ובפרט דדעת ר"י שם מפורש דהנשואין ה"י רק כשנאת ליצחק. ואין לומר דר"י פליג בה א"ת, דאיכא ה"ל דעתו אחרי. וכחון כ"י.

וגם אח"ל שהיתה ארוסה (מדרש אגדה ע"פ ויקח האיש נום זהב (פסוק כב). פס"ז ע"כ ריווא העבד (פסוק נג). תוס' (בהדר זקנים) (ע"פ ויקח העבד עשרה גמלים (פסוק יד)). אבל ברוב מדרשי רידל ומפרשי התורה לא משמע כן) הרי לא חל על ארוסה חיוב הדלקת הנר (של נשואה) יותר מזו שאינה ארוסה, דהו לטעם דהנשים מזהירות בו יותר, מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית (ש"ע אדה"ז א"ח סרס"ג ס"ה

איר התעסקות מיט דער „עיסה“, און ערשט דערנאך דער נס פון „נר דלוק מעש לעש“, וואס מען האט געזען בשלימותו ערשט ביים צווייטן ערש'י.³¹

איז דער ביאור אין דעם:

וויבאלד אז דער ענין פון „האהלה שרה אמו“ האט געבראכט דעם „ויקח את רבקה גו' לאשה“, ווייל דורך דעם האט זיך ארויסגעוויזן אז זי איז גלייך צו שרה אמו, איז דאך פארשטאנדיק אז לכל לראש ובעיקר איז דא נוגע דער פארגלייך אינעם פרט פון צדקות וכ' —

און דערפאר ברענגט רש"י צום ערשטן דעם נס פון „נר דלוק מעש לעש“, ד.ה. א נס אין א מצוה וואס זי האט געטאן, וואס דערביי ווערט ארויסגעבראכט איר מעלה, איר צדקות אין קיום המצוה.³²

31) ועפ"י יומתק הסדר שבמדרש.

32) עפ"י יש להסביר שינוי ל' רש"י מ' המדרש (ראה הערה 30 — אף שבדוחק י"ל שכן הייתה גירסתו במדרש): כפרשי עיקר הענין כזה שה' נר דלוק שפעל על יצחק — הוא הנס בקיום המצוה שלה כפננים, ולכן מדגיש „מעש כר“ זמן שמדלקת הנרות. משאי"כ במדרש עיקר ההדגשה בענין זה הוא הנס שבוה, והנס הותחל מ' ל'י שבת (ועד כר'), ה'ינו אחרי הזמן שאסתר שיה' דולק ע"פ הטבע. וי"ל שזהו גם ההפרש ב' פרשי, נר דלוק ובמדרש „נר דולק“. אבל להעיר שבילקוט הובא (דברי המדרש): נר דלוק. (ובכמה כ"י (בחוואה ה"ל) גם בכ"י — נר

י) והסיים „ועד לילי שבת“ — ה"ז עד ולא עד בכלל, ולהעיר מהמשך המשניות (אבות פ"ה מ"ב): עשרה דורות מאדם עד נח (דשניהם בכלל) כו' מנח ועד אברהם (דרך אחד מהם בכלל — וראה מפרשים במשנה — מחדיו. חזיו"ט. ועוד). וראה לעיל ע' 70 ואילך.

ובכמה כ"י (בחוואה ה"ל). לילי שבת. (וכ"ה בילקוט שלפנינו).

די פרוי בענטשט נישט קיין ליכט בע"ש (מאיזה טעם שיהי) דארף דאס טאן דער מאן. דארף מען דאך אָננעמען, אַז פון זינט שרה איז נפטר געוואָרן האָט אברהם (ויצחק) געצונדן ליכט³⁸ יעדער ערב שבת³⁹.

און פונדעסטוועגן האָט זיך רבקה נישט באַנוגנט מיטן ליכט-צינדן פון אברהם אבינו (וואָס ער איז געווען אַ גדול און מחוייב במצות דשייכות און), נאָר זי האָט אַליין געצונדן ליכט, כאַטש זי איז דעמאָלט געווען אַ קטנה בת ג' שנים.

(38) ואין לומר שאברהם (ויצחק) הדליק באהל אחר לא בהאהל שהדליקה רבקה י. דלפיו אינו מתאים הל' וכשמתה פסקו שפרש"י, הרי לא הודלק הנר מלכתחילה. וראה לקמן הערה 48.

(39) וצ"ע אם לאחר שרבקה התחילה להדליק פסק אברהם (ויצחק) להדליק, כי הדלקתה של רבקה (גם לאחר נישואי — ראה לקמן הערה 41) היו רק ענין דחינוך, ואינו פוסט את אברהם (ויצחק). וראה (— להלכה — ובמצות דרבנן כנוד"ד) שו"ע אורח סי' תרפ"ט סיב ובמ"א (ומח"ש) שם סק"ד. מ"א (ומח"ש) סי' תרעו סק"ח. או שנקיים המצות דאבות (לפני מית) אין נפקים בזה. ואכ"מ.

(*) ברד"ק פ"י. כן ה"י מנהג בימים ההם להיות אהל לאיש בפ"ע ולאשה בפני עצמה ומביא הכ' (ויצ"ל, טו) אלי תבוא, ומ"ש שם (לא, לג) ויבא באהל יעקב ובאהל לאה. ומשמע מדבריו שאברהם ויצחק לא היו בהאהל של שרה כל הזמן עד שבאה רבקה (וכ"מ בזהר שם קלג, ב. וברמב"ן עה"ט).

אבל לפי פרש"י (שם ל, טו) פ"י. אלי תבוא הוא לפי. ש"ל (של רחל) היתה שכיבת לילה כו'. ובאהל יעקב פרש"י. הוא אהל רחל כו' (ולא כמו שפ"י הרד"ק דלעיל וכן בראב"ע וברמב"ן שם). וראה גם פרש"י וישלח לה, כב.

לפ"ז לכאן מוכח דעת רש"י שלא ה"י להאיש אהל מיוחד כ"א שה"י אהל א' לשניהם. ומה שפרש"י (לך יב, ח) אהל אשתו כו' י"ל שזהו כפרש"י (פרשתנו כד, כח). הנשים... בית לישב בו למלאכתו כו'.

נאָכמער: לויט דעת רש"י⁴⁰ איז דאָך רבקה בשעת דער חתונה געווען דריי יאָר אלט, אין דעם עלטער ווען טאָט נאָך נישטאָ דער חיוב פון מצות, און פונדעסטוועגן האָט זי שוין דעמאָלט מקיים געווען די מצוה פון הדלקת נרות⁴¹.

ויתרה מזו — דאָס איז געווען אַן ענין (וסימן) עיקרי אויף צו מברר זיין אַז הרי היא שרה אמו, און צו מחליט זיין אויף „ויקח גר' לו לאשה". און בפרט אַז דאָ איז דאָך נישט געווען דער פאַל וואָס אַן איר ליכט צינדן וואָלט קיין שבת-ליכט נישט געברענגט אין שטוב, וואָרום אברהם אבינו האָט דאָך מקיים געווען כל התורה כולה, אויך די מצות דרבנן (ווי רש"י ברענגט עס אַראָפּ⁴²): און דער דין⁴³ איז, אַז אויב

מרמב"ם הל' שבת פ"ה ה"ג. ובטור שו"ע שם) הרי זה שייך רק בנשואה ולא בארוסה, וגם להטעם, שהיא ככתה נרו כו'... שתתקן מה שקלקלה (שו"ע אדה"ז שם. טור שם בשם מדרש — תנחומא ר"פ נח) הרי זה רק בנשואה שיש לה בעל, כחה שככתה נרו של עולם (בעלה).

(34) תולדות כה, כ (וראה גם פרש"י 1971 — ירא כב, כ) וכ"ה בסדר עולם פ"א (ראה תד"ה וכן יבמות סא, ב): ואי אפשר להגי' בס"ע. סוף מ"ס סופרים. פס"ז פרשתנו כד, מד. מדרש שכל טוב פסוק יד. ועוד. וראה הערה הבאה והערה 41. (35) כל הגיל מוכח גם במדרש וילקוט, דגם שם הובא הא דנר ה"י דלוק, ואשר זה גרם שיצחק ישא את רבקה, ככהערה 22 (ולהעיר מההמשך במדרש שם: למדתך תורה... ה"י משיאן תחלה ואח"כ... בתחלה ויבאה יצחק האהלה כו') וכמפורש בלבוש כאן דה"י דברים שבמדרש, נר דלוק (וברכה מצוי וענן קשור) ה"י קודם נשואי. וגם א"י בביר' לפנ"ז (פ"ס, יב) מכאן שאין משיאין את היתומה כו' (ש"ד) היתומה כאן קאי על קטנה דוקא. ובילקוט מפורש. שאין משיאין את הקטנה.

(36) תולדות כו, ה.

(37) שו"ע אדה"ז אורח סי' רס"ג ס"ה, ס"ט ורא.

ליכט אלס „מצווה ועושה“ (אזא וואס איז מחוייב דערין על פי דין).

און הגם אז רבקה איז דאן, בא אירע דריי יאָר, געווען א סך מער בת-דעת ווי דאָס איז א מיידל סתם אין דעם עלטער⁴⁴ — ווי מען זעט עס קלאָר פון די פאָסירונגען מיט אליעזרין, וואָס האָט מדייק געווען אין אירע מעשים [און דערפאַר טאַקע האָט זיך געפאָדערט איר דעת, איר צו-שטימונג צום שידוך, און ביז, ווי רש"י זאָגט פריער⁴⁵], אז מ'לערנט דערפון אַרויס אז „אין משיאין את האשה (סתם, א גדולה)“ אלא מדעתה⁴⁶ — וויבאלד אַבער זי איז נאָך פאַרט געווען נישט מער ווי דריי יאָר אלט (א סך צייט פאַר בת מצוה), האָט זי דאָך (ע"פ דין תורה⁴⁷) געהאַט נאָך דעם דין פון א קטנה⁴⁸.

ז. נאָך אַן ענין נפלא זעט מען אין דעם:

ווי געזאָגט, האָט דאָך געוויס אב-רהם אַבינו אַליין געצונדן ליכט יע-

דערפון האָט מען א קלאָרע הוראה (בהתאם צו דעם וואָס מ'האָט שוין פיל מאָל גערעדט⁴⁹) אז נישט נאָר בנות מצוה פאַר דער חתונה דאַרפן בענטשן נרות שבת, נאָר אַז אויך קליינע מיידלעך אָנהויבנדיק פון דריי יאָר אלט (וואָס זיינען נאָך נישט מחוייב במצות)⁵⁰, אויב זיי זיינען שוין שייך צו פאַרשטיין די באַדייטונג פון הדל-קת נר שבת, דאַרף מען זיי מחנך זיין⁵¹ אין דער מצוה פון הדלקת נש"ק — אויך דאָן ווען אין הויז איז דאָ די מוטער (אָדער אַנדערע) וואָס צינדט

(40) ראה בארובה שיחות חודש תשרי תשל"ה. לקושי ח"א ע' 281 ואילך. לקושי ח"ז ע' 146-7. ועוד.

(41) וגם לפ"מ בחזקוני בהכתוב עשרה גמלים (כד, י). להרכיב עליהן עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין ונשואין. — הרי"א (א) אין זה שייך כלל לביורו דעתו בענין חיוב ההדלקה אם הוא רק אחר הנשואין. ואדרבה, זה גופא שלא הביא רא"י דרבקה היתה כבר לאחר הנשואין כשבתה האהלה מזה שהדליקה נרות — מוכיח דס"ל שמדליקות גם קודם הנשואין. (ב) ועוד ועיקר: מכיון שרבקה היתה בת ג' שנים (וכמפורש גם בחזקוני פסוק סד⁵²) — אין נפק"מ אם היתה קודם הנשואין או לאחר, כי אין הנשואין פועלים ומשנים בנוגע לחיוב במצות. ופשוט.

(42) והרי האב מצווה מדי"ס לחנך גם בתו (שריע אדה"א אורח חיים ס"ב). וראה מ"א ומחל"ש שם סוסק"א. וראה חוספא עירובין (פ"ב ה"ח): „לא נמנעו .. מלשלח עירובין .. וביד בנותיהן הקטנים כדי לחנכן במצות“.

(*) אבל להעיר דלקמן (כה, א) הביא דברי המדרש (הובא לעיל הערה 35) „למדה תורה דרך ארץ .. שלא ישא אשה עד שישאו הם ולכן כתיב ויקח את רבקה ותהי לו לאשה כו.“ דמשמע שלא ה"י הנשואין קודם שנאתה ליצח. (***) אבל בפ' תולדות (כה, כ) כתב דרבקה היתה בת י"ד שנים כשנשאת, וכדעת הספרי הובא גם בתורה וכן (יבמות סא, ב). ובדעת זקנים תולדות שם. וראה בד"ל בפדריא פט"ז 291.

(43) ראה פט"ז שבהערה 34.

(44) כד, נז.

(45) ובפרט דהרי משנה מ' המדרש וכו' (שהובא לעיל סוף הערה 35).

(46) אבל ראה פרשי' תולדות כה, כז.

(47) כי מסתבר לומר שזה שהי' לה דין גדולה, הי' רק לגבי ענינים טבעיים ולגבי דיני ב"נ, דלהיות שהאבות הי' להם דין ב"נ (ראה לקושי ח"ה ע' 143 ואילך. וש"נ), ושיעור דבן י"ג למצוות הוא (לכמה דיעות) מהשיעורין דהלמי"מ, הרי בב"נ לא שייך שיעור זה, ושיעורו הוא כשנעשה גדול בשכל — (ראה ככ"ז בארובה לקושי חלק יוד ע' 70 ואילך. לקמן ע' 291). משא"כ הדברים שעשו (לא מצד דיני ב"נ, כ"א) מפני שקימו את התורה, היינו חייבים של „בני" — הרי השיעור גדלות שבוה הוא כמריש בישראל ואין לומר שיהי' כמו שהוא בכ"נ, דהרי"ו תרתי דסתרי. וק"ל.

דאס ניט, וואָרומ — וויבאַלד אַז
„מעשה אַבות“ איז א „סימן“ און א
נתינת כח ל„בנים“ — האָט יעדערע,
וואָס איז בת שרה רבקה וכו' דעם כח
אַז די מצוה ליכטיקייט פון איר שבת-
ליכט זאָל פועל זיין אויף דער גאַנ-
צער וואָך.

ח. נאָך אַז ענין נפלא — דוקא
בהדלקת נרות פון קטנות: בשעת חז"ל
זיינען מפליא דעם ענין פון הבל פון
לימוד התורה אַז אויף דעם האַלט זיך
די וועלט — זאָגן זיי גלייך דער-
ביי אַז דאָס איז הבל שאין בו חטא,
פון תינוקות של בית רבן דוקא,

דערפון איז פאַרשטאַנדיק בנוגע
דער מעלה פון דער הדלקה ועשיית
היד שאין בו חטא דוקא.

עפ"ז איז אָבער צ"ע: די אויבענ-
דערמאָנטע מעלה איז דאָך ביי אַלע
מצות וענינים וואָס קטנים וקטנות
טוען מצד חינוך — ולא אשתמיט
בספרים מבאר זיין בזה?!

ט. דער טעם וואָס דוקא די נרות
פון שרה און רבקה (און אַזוי אויך די
נרות פון אַלע זייערע טעכטער —
אַלע אידישע פרויען און מיידלאך —
אין אַלע צייטן) האָט געברענגט מע"ש
לע"ש און ניט די נרות פון אברהם
(און בני ישראל בכלל), איז פאַר-
שטאַנדיק פון דעם מרז"ל⁴⁹ אַז דער

דער ע"ש [און די תורה איז מעיד אַז
ער איז געווען „בא בימים וה' ברכ את
אברהם בכל“⁵⁰, וואָס דאָס מיינט דאָך
זיכער אויך (אַדער — וכל שכן) אין
רוחניות], און פונדעסטוועגן איז אין
זיין (ווי אין יצחק'ס) הדלקה ניט
געווען דער ענין נפלא פון „נר דלוק
מע"ש לע"ש“ — ווי דאָס איז געווען
ביים ליכט-צינדן פון שרה און דער-
נאָך ביי רבקה ווען זי האָט אָנגעהויבן
צינדן ליכט צו דריי יאָר.

און דאָ זעט מען דעם געוואלדיקן
כח וואָס ליגט אין דער מצוה פון
הדלקת הנרות אפי' פון גאָר קליינע
דריי-יאָריקע אידישע מיידעלעך, וואָס
יעדע אידישע טאָכטער ווערט אַ-
גערוּפֿן: בת שרה רבקה רחל ולאה, אַז
דורך אירער הדלקת הנר ווערט
באָלויכטן דאָס גאַנצע הויז במשך פון
אַ גאַנצער וואָך, ביז דעם קומענדיקן
ע"ש.

דער אונטערשייד איז אין דעם, וואָס
די נרות וואָס שרה און רבקה האָבן
געצונדן האָט זייער ליכטיקייט גע-
פועלט און באָלויכטן אָפֿענערהייט די
גשמיות פון שטוב, וויבאַלד דער גש-
מיות'דיקער נר האָט (בדרך נס) גע-
ברענגט מע"ש לע"ש:

אָבער בפנימיות הענינים איז דאָס
אַזוי ביי יעדערער וואָס בענטשט
ליכט. הגם אַז בעיני בשר זעט מען

49) ראה רמב"ן לך יב, ו. וראה ב"ר פ"מ, ו.
ועוד.

ובפרט ע"פ מרז"ל שקיום המצות לאחר מ"ת
הוא במדרג נעלית יותר מקיום המצות של
האבות, ודוקא לאחר מ"ת המצות פועלות
בגשמיות העולם (ראה שהש"ר פ"א, ג (א). וראה
לקריש ח"ה ע' 79 וע' 88. ושי"ן).

49) שבת קיט, ב.

50) יבמות סג, א.

47) פרשתנו כד, א.

48) ואין לומר שגם הנרות שהדליק אברהם
היו דולקים מע"ש לע"ש אלא שהדליק באהל אחר
משאיכא באהל שרה שלאחר שמתה לא היו נרות
דולקים, דלפי"ז אין מתאים (ובפרט להגירסא
שבדפוס ראשון ושני) (הובא לעיל הערה 3) נר
דלוק באהל) הלי. ומשמתה פסקו, דמשמעו
שפסקו הנסים, שלא היו דולקים מע"ש לע"ש כו',
והרי לפי הנ"ל לא הדליקו נרות שם כ"ל.

דער גאנצער צייט, אז אין משך פון אלע וואכן טעג זעט מען אז דאס איז א שטוב וואס בת שרה ורבקה האט אין איר אנגעצונדן א נר שבת.

י"ד. ע"פ הנ"ל וועט מען אויך פארשטיין דעם סדר פון די דריי זאכען אין פירש"י — בפנימיות הענינים:

מפרשים⁵⁴ זאגן אז די דריי ענינים וואס רש"י ברענגט, „נר דלוק מע"ש לע"ש ברכה מצוי בעיסה וענן קשור על האהל", זיינען קעגן די דריי מצות וואס זיינען „אנגעזאגט געווערן (במיוחד) צו אידישע טעכטער: חלה, נדה (טהרת המשפחה) און הדלקת הנר. דורך אפהיטן די מצוה פון הדלקת הנר איז „נר דלוק מע"ש לע"ש", די זהירות אין מצות חלה פועל'ט עס זאל זיין „ברכה מצוי בעיסה", און דורך דער זהירות אין מצות נדה איז מען זוכה צו „ענן קשור על האהל" — טהרה ברענגט דעם „ענן" השכינה⁵⁵.

און בהתאם צום סדר הזמן פון די דריי מצות האט רש"י אויסגעשטעלט דעם סדר פון דריי זאכן (וואס זיינען אפהענגיק פון די דריי מצות): באַלד ווי די מיידעלע קומט צום גיל החינוך הויבט זי אן אפהיטן די מצוה פון הדלקת הנר „נר דלוק מע"ש לע"ש"; שפעטער, ווען זי ווערט עלטער און זי

ענין פון דעם מאן באשטייט אין דעם וואס ער איז „מביא חטין", נאך אין ברענגען זיי אין שטוב אריין; און די ארבעט, פון דער פרוי, פון „עזר כנגדו" איז צו פארוואנדלען די חטים אין א מאכל הראוי לאדם.

ד.ה. דער אויבערשטער האט איינ-געשטעלט די טבע פון וועלט אין אן אופן, אז „איש דרכו לכבוש"⁵¹ — צו דעראבערן זאכן פון דער דרויסן-דיקער וועלט און זיי אריינברענגען אין זיין הויז; דאקעגן די פרוי איז, אדרבה, „כל כבודה בת מלך פנימה"⁵² — און דעריבער אלס די עקרת הבית איז איר אויפגאבע פנימה — אינע-ווייניק, אין הויז, צו מתקן זיין און איבערמאכן אט די אריינגעבראכטע זאכן זיי זאלן זיין ראוי לאדם, ביז צו ראוי, כביכול לאדם העליון.

און דעריבער, בשעת אברהם האט געבענטשט ליכט, וויבאלד ס'איז ניט זיין תפקיד צו פארנעמען זיך מיט צרכי הבית, האט דאס ניט געדארפט ווירקן בריינגען א נס צו באלייכטן די הויז אין גשמיות'דיקן זין מער ווי ע"פ טבע — ניט דאס איז זיין עבודה.

דוקא שרה ורבקה, און נאך זיי אלע בנות שרה ורבקה כו' אלע אי-דישע טעכטער, וואס דער אויבער-שטער האט זיי געגעבן דעם תפקיד און די שליחות צו עוסק זיין אין די צרכי הבית⁵³, און אויפצוטאן אויך אין די גשמיות'דיקע ענינים פון שטוב, האבן זיי די שליחות און דעם כח צו באווינקן און באלייכטן מיט זייערע נרות די גאנצע שטוב און במשך פון

(54) חזקוני (ריב"א), גר"א, רע"ב, באר מים חיים. ועוד.

(55) עדין הוא בגר"א. ובחזקוני (וריב"א): ענו דוגמת נדה שהענין שלהם חוזר ושוב פוסק וחוזר. וברע"ב: שאוהל לשון תשמיש. ובבאר מים חיים שכל דמי ואיברי כבדים ועקורים כענו זה. ובשליה (שם). ענו קשור .. כמ"ש ופקדת את נור וידעת כי שלום אהלך.

(51) שם סה. ב. הובא בפירש"י בראשית א. כח.

(52) תהלים מה, יד.

(53) נסמן לעיל הערה 33.

הגיעה לחינוך, זאל צינדן ליכט
בכל ערב שבת קודש (ועיו"ט).

און דורך הדלקת נר שבת וועט
מען זוכה זיין, ווי ער זאגט אין
ילקוט שמעוני⁵⁶, צו די נרות ציון
וואָס דער אויבערשטער וועט
ווייזן, בקרוב ממש בגאולה הא-
מיתית והשלימה.

(משיחות כ"ף מרחשון
וש"פ חיי שרה, תשל"ה)

הויבט אָן צו העלפען אין שטוב-
אַרבעט, איז זי אויך עוסקת בעיסה
(„ברכה מצוי' בעיסה"), און נאָך
שפעטער, בעת זי האָט חתונה, איז זי
דעמאָלט מקיים די מצות נדה —
טהרת המשפחה („ענו קשור על
האהל").

פון דעם אַלעם איז פאַרשטאַנ-
דיק דער גודל הזכות וואָס ס'איז
דאָ אין דער השתדלות אַז יעדע
אידישע מיידעלע, ווי נאָר זי איז

(56) ר"פ בהעלותך.

חיי שרה ז

(ב) פון דעם וואָס רש"י זאָגט דעם צווייטן טעם מיט אַ וא"ו החיבור — „ונקראת קטורה ע"ש שנאים מעשי כקטורת) ושקשרה פתחה כ"י" — און ניט „ד"א" (וכי"ב), איז מובן, אַז רש"י לערנט, אַז דאָס איז [ניט צוויי באַזונדערע פירושים (ווי אין מדרש')] פאַרוואָס „נקראת קטורה", נאָר צוויי טעמים אין איין פירוש: ד.ה. אַז דער נאָמען „קטורה" איז מרמז אויף די ביידע אָפטייטשן צוזאַמען: לשון קטורת („שנאים מעשי" כקטורת) און לשון קשירה („ושקשרה פתחה כ"י") —

דאָרף מען פאַרשטיין: פון וואָנעט נעמט רש"י, לפי פשוטו של מקרא, אַז מ'האָט איר גערופן „קטורה" צוליב צוויי טעמים (ניט ווי אין מדרש, אַז דאָס זיינען צוויי פירושים)¹⁰?

(ג) די קושיית המפרשים¹¹: אויפן פסוק¹² „ותלך ותתע' זאָגט רש"י „חזרה לגלגלי בית אבי" — היינט ווי זאָגט רש"י דאָ „שנאים מעשי" כקטורת¹³?

מדכתיב ויוסף משמע שהיתה לו כבר פעם אחרת (ועד"ז מפרש בוהר שם. רבינו בחי' לקמן פסוק ו) — אבל לכאורה ע"ד הפשט — הפירוש שלקח אשה אחרת מתאים יותר בלשון הכתוב, ויוסף אברהם ויקח אשה גר"י, וכמו: ותוסף ללדת (בראשית ד, ב) ובכ"מ. ועוד: לפירושו הו"ל לרש"י להעתיק בדבור המתחיל גם תיבת „ויוסף".

(8) תנחומא ובי"ר שם.
(9) ראה גם רע"ב כאן: ש"מ תרתי לשון קשירה ולשון קטורת.

(10) ובמשכיל לדוד כאן: נראה דצ"ל ד"א שקשרה כ"י. ובתוס' הדר זקנים: פ"ה .. עוד י"ל שקשרה כ"י.

(11) רבותינו בעה"ת (הדר זקנים), חוקוני, ריב"א, פענח רזא, טור הארוך, גר"א, כלי יקר ועוד. ולהעיר מב"ר שם: א"ר ברכי אע"ג דאת אמר ותלך ותתע במדבר ג"ר.

(12) וירא כא, יד.

(13) במשכיל לדוד כאן כתב, שב' הפירושים

א. אין פסוקי „ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה" איז רש"י מפרש: קטורה, זו הגר' ונקראת קטורה על שם שנאים מעשי' כקטורת' ושקשרה פתחה' שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם.

דאָרף מען פאַרשטיין:

(א) וואָס איז דער הכרח פון פשוטו של מקרא אַז „קטורה זו הגר"? ואדרבה: פון פשטות לשון הכתוב — „ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה גר" — איז משמע, אַז „ויקח אשה" מיינט דאָ אַ נייע לקיחת אשה, בנוסף צו די פריערדיקע (ווי ער פרגט טאָקע אין מדרש' „והכתיב ויוסף")?

- (1) פרשתנו כה, א.
- (2) ב"ר פס"א, ד. תנחומא פרשתנו ה. תנחומא באב"ע ט. זהר פרשתנו קל"ג, ב. תיב"ע ותי' כאן.
- (3) תנחומא שם. פדריא פ"ל. ובב"ר שם: שמקטורת' מצות ומעשים טובים. וראה זהר שם.
- (4) ראה ב"ר ותנחומא שם.
- (5) כ"רבותי' בתנחומא ותנחומא באב"ע שם.
- ל"ש איוב רמז תתקד. וכ"פ בראב"ע, רד"ק ואברבנאל. וברש"י וחזקוני: (ו)לפי הפשט אין זו הגר.
- (6) לכאורה אפ"ל שסומך על פירושו לפנ"ז (כד, סב). שהלך להביא הגר לאברהם אביו שישאנה, וא"כ מסתבר ש„ויקח אשה גר" היא (לא אשה אחרת, כ"א) אותה שזכרה לפנ"ז (ראה תנחומא ותנחומא באב"ע הנ"ל) —

אבל דוחק הוא, כי מדלא הביא רש"י שם, אותה שכתוב בה כ"י (בכתנחומא ותנחומא באב"ע הנ"ל. או כבב"ר פ"ס, יד) משמע, דהרא"י לכל פרש"י זה — שאינו כלל בפשט — דיצחק הלך להביא הגר היא מ„ויוסף אברהם".

(7) ב"ר שם (והתיירוק שם „א"ל על פי הדבור נשאה") — ה"ז אינו ע"ד הפשט.

ברע"ב כאן כתב שההכרח דקטורה זו הגר" הוא

(י) בכמה כתי' (ועוד): שקיטרה. נסמנו בב"ר

הוצאת תיאודור.